

BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHISINING KOMMUNIKATIV MADANIYAT VA QOBILIYATI

S. Najiyeva¹, D. Sayfiyeva²

Annotatsiya:

Ushbu maqolada muloqot madaniyatini yuqori darajada rivojlantirish va buning uchun turli vositalar, usullar qo'llash va shu madaniyatni o'stirish o'qituvchining madaniyatiga bog'iq ekanligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: o'qituvchi, muloqot, so'z, mutaxassis, Vatan, ta'lim, tarbiya, bilim, vosita, usul va b.

doi: <https://doi.org/10.2024/89c8b802>

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" 2019-yil 8-oktyabrdagi PF 5847-son hamda "2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili" amalga oshirishga oid davlat dasturi to'g'risida" 2020 yil 2 martdagi PF-5953-son farmonlarida belgilangan vazifalar ijrosini ta'minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasi qarorlariga asosan, zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan, texnika va texnologiyalarning yutuqlari asosida kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish kabi dolzarb masalalar qo'yilgan [1].

Bu borada hurmatli yurtboshimiz Sh.Mirziyoyevning "Hayotimizning eng muhim jabhalari uchun yuksak texnologiyalar, ilmiy ishlanmalar yaratish, malakali mutaxassislar tayyorlash, jahon axborot texnologiyalari bozorida munosib o'rin egallash masalasiga ustuvor ahamiyatga ega vazifa sifatida qarashimiz zarur", degan fikrlarini aytib o'tish joyizdir [2].

Bugungi kunda oldimizga qo'yilgan buyuk maqsadlarimizga, ezgu niyatlarimizga erishishimiz, amalga oshirilayotgan islohatlarimiz, rejalarimizning samarasi taqdiri – bularning barchasi zamon talablariga javob beradigan yuqori malakali ongli mutaxassis kadrlar bo'lib yetishishga bog'liq. Buning uchun birinchi navbatda iste'dodli, izlanuvchan, zamonaviy bilimga ega, Vatanga, ona zaminimizga sadoqatli yoshlarga so'zda emas, amalda keng yo'l ochib berishimiz shart. Bu fikrdan shunday xulosa chiqarish mumkinki, yoshlarni kasb – hunarga o'rgatish, yo'naltirish davlatimiz oldida turgan bosh vazifalardan biridir. Shu bilan bir qatorda, yosh avlodga ta'lim – tarbiya beruvchi yuksak malakali, oliy ma'lumotga ega bo'lgan mutaxasislarni pedagogik kommunikativ faoliyatga tayyorlash bugungi kunimiz talabidir.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi boladan yetuk insonni voyaga yetkazadi. Shu jarayonda bolaning butun faoliyati, ta'limi, tarbiyasi bilim va muomalasi o'qituvchining diqqat markazida turadi. Albatta, bularning barchasi ta'lim tarbiya jarayonida muloqoti orqali

¹ *S.N.Najiyeva, SamDChTI Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogikasi kafedrasini o'qituvchisi*

² *Sayfiyeva Dilbar Otabek qizi, MBT yo'nalishi 3-bosqich talabasi*

amalga oshadi. O'qituvchining barcha yomon va yaxshi hislatlari uning o'qitadigan predmeti orqali o'quvchi ongiga ko'chadi. Muloqot madaniyatini yuqori darajada rivojlantirish va buning uchun turli vositalar, usullar qo'llash va shu madaniyatni o'stirish o'qituvchining madaniyatiga bog'liq. Shuning uchun hozirgi kunda boshlang'ich sinf o'qituvchisi faoliyatida uning pedagogik mahoratiga alohida e'tibor berilmoqda.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi muaffaqiyatli ish olib borishi uchun undan yuksak kommunikativ madaniyat va katta bardosh talab etiladi. O'qituvchi o'quvchi bilan muomalaga kirishar ekan, uning ichki dunyosiga kira olmaganligi sababli muaffaqiyatsizlikka uchraydi. Pedagogik jarayonda muomalaning roli juda kattadir.

Muomala hamkorlik faoliyatining ehtiyojidan vujudga kelib chiquvchi shaxslararo muloqot rivojlanishining ko'p qirrali jarayonidir. Muomala ushbu tarkiblardan tashkil topadi:

1. Kommunikativlar (bir tomonlama axborot uzatishdir).
2. Interaktivlar (ikki tomomnlama o'zaro ta'sir).
3. Pertseptivlar (o'zaro bir-birini idrok qilishlar).

Muomala o'z ichiga hamkorlik faoliyati qatnashchilari bilan o'zaro axborot almashinuvini qamrab olgan bo'lib, kommunikativ jarayon sifatida tavsiflanadi. Odamlar bir-biri bilan muloqotga kirishish jarayonida muomalaning muhim vositalaridan biri hisoblanishi tilga va nutq faoliyatiga bevosita murojaat qiladi.

Muomalaning ikkinchi tomoni muloqotga kirishuvchilarning o'zaro ta'siri ularning nutq faoliyatida nafaqat so'z orqali fikr almashinuvi, balki hatti-harakati va xulq-atvori bilan o'zaro ta'siro'tqazishdir. Muloqot faoliyati shunday shart-sharoitki, unda har bir shaxsning individualligi, betakrorligi, bilimlar bilan tasavvurlarning xilma-xilligi namoyon bo'ladi.

Har bir insonning ijtimoiy tajribasi, uning insoniy qiyofasi fazilatlarini va hattoki nuqsonlari muloqot, kommunikatsion jarayonning mahsulidir. Kommunikatsiya, muloqotning asosiy funksiyasi suhbatdoshlarga axborot uzata bilish, ular o'rtasidagi bir-birini tushunishlarini ta'minlashdir.

Kommunikatsiya va muloqot shular bilan birga odamni u yoki bu faoliyatga hozirlaydi, ruhlantiradi. Kommunikatsiya va muloqot odamlarning jamiyatda o'zaro hamkorlikdagi faoliyatlarining ichki psixologik mexanizmini tashkil etadi.

Ijtimoiy psixologiyada psixologik ta'sirning asosan uch vositasi farqlanadi.

1. Verbal ta'sir - bu so'z va nutqimiz orqali ko'rsatadigan ta'sirimizdir.
2. Paralengvistik ta'sir - bu nutqning atrofidagi nutq bezovchi uni kuchaytiruvchi yoki susaytiruvchi omillar.
3. Noverbal ta'sir - "so'zsiz" ta'sir etish. Bunda suhbatdoshlarning fazoda bir - biriga nisbatan tutgan o'rinlari, holatlari, qiliqlari, mimika, pantamimika, qarashlar, bir - birini bevosita his qilishlar, tashqi qiyofa, undan chiqayotgan turli signallar (shovqin, hid)lar kiradi.

Ko'rinib turibdiki, o'qituvchining pedagogik faoliyatida muomalalarning roli juda katta va pedagogdan o'z kommunikativ faoliyatini mohirlik bilan boshqarishni talab etadi. Bu o'z navbatida pedagogda qator kommunikativ muomala ko'nikmalari mavjud bo'lishini taqazo etadi. Bular quyidagilar:

1. Kishilar bilan muomala qila olish ko'nikmalari.
2. To'g'ri tashkil etilgan muomala tizimi orqali o'quvchilar bilan ijodiy hamkorlik faoliyatini uyushtirish.
3. Muomalani maqsadga muvofiq tashkil etib va boshqarish ko'nikmasi.

Bulardan tashqari o'qituvchining kommunikativ ko'nikmalari ko'pgina boshqa tarkibiy qismlarni : psixologik aloqa o'rnata olish ko'nikmasi, muomilada tashabbusni qo'lga olish,

muomala jarayoniga moslasha bilish ko'nikmasi va boshqalarni xam o'z ichiga oladi. Pedagogning kommunikativ ko'nikmalarni egallash jarayoni nihoyatda serqirra va murakkab bo'lib, ularni muayyan kommunikativ faoliyatiz egallash mumkin emas.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kommunikativ faoliyatni shakllantirishning muayyan tizimi quyidagilar:

- hamkorlik ishtirokchilarining o'zaro axborot almashinuvi;

- turlicha kommunikativ vositalar (telefon, telegraf, kompyuter va x.) yordamida o'qituvchi tomonidan o'quvchi bilan o'zaro ta'sir va o'zaro munosabatni tashkil qilish;

- muayyan maqsadni dasturiy asosida amalga oshirishni rejalashtirish va o'tkazish funksiyasini bajaradi.

Kommunikativ faoliyatni tarbiyalash jarayonida o'qituvchi o'quvchilarga quyidagi hususiyatlarni shakllantiradi.

- O'z - o'zini va o'zgalarni hurmat qilish;

- O'z - o'zini va boshqalar faoliyati hamda xulqini baholash;

- O'z - o'zini va o'zgalarni nazorat qilish;

- O'z - o'zini anglash va o'zgalarni tushinish;

- O'z - o'zini boshqarish;

- O'z - o'zini takomillashtirish;

- Voqelik mahsulini oldindan bashorat qilish shakllanadi.

O'qituvchining nutqi qancha boy va chiroyli bo'lsa o'quvchilar bunday ustozlarni darslarida zerikmay, shovqun qilmay o'tiradilar. Bu albatta, o'qituvchining mahoratiga ham bog'liq ekanligini unitmasligimiz darkor.

Shuningdek, o'qituvchilar bizning jamiyatda ulug' kasb egalari hisoblanadi, ularni xulqi muomala madaniyati o'quvchilar o'rnak olar darajasida bo'lishi kerak. Buning uchun esa o'qituvchilar zamon bilan hamnafas bo'lgan holda o'zlari ustilarida ishlari shart.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

[1]. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5847-son o8.10 2019 y

[2]. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz. T. "O'zbekiston" NMIU, 2017 y.16.b.

[3]. E. G'oziyev. Muomala psixologiyasi. T. 2001

[4]. M. Maxsudova. Muloqot psixologiyasi. (muammoli ma'ruzalar matni). Namangan. 2005.

[5]. Pirmuxamedova M. Pedagogik mahorat asoslari. - T.: 2001

[6]. Kan Kalik V.A. Учителей о педагогическом общении. М.: Просвещение. 1987 г. 92 с.

[7]. Olimovna N. S. Synergetic Linguistics as a New Philosophy of Language Study //Proceedings of International Conference on Scientific Research in Natural and Social Sciences. – 2023. – T. 2. – №. 2. – C. 136-142.

[8]. Narzullayevna S. N., Olimovna N. S. Interacting with Lower-Level Students and Overcome their Problems in Classes //Miasto Przyszłości. – 2024. – T. 45. – C. 714-717.

[9]. Ismatova M. S. Use of coaching technologies in auditorium training //International Scientific and Current Research Conferences. – 2023. – C. 1-5.